

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/1>

СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ПО ЮРИДИЧНІЙ СПРАВІ ЯК КЛАСИФІКАЦІЙНИЙ КРИТЕРІЙ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

THE METHOD OF FORMING A LEGAL POSITION ON A LEGAL CASE AS CLASSIFICATION CRITERIA OF LEGAL ARGUMENTATION

Бойко Н.І., аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

Вирішення проблеми застосування узагальненої або абстрактної правової норми до конкретних юридичних справ, часто є складним завданням і вимагає уважного аналізу обставин справи та інтерпретації самої норми. Фундаментальне значення для отримання належного, обґрунтованого та правовідповідного результату має якісна юридична аргументація.

У юриспруденції контекстуальний аналіз конкретизується у технологіях вивчення правового питання або ситуацій з прийняттям до уваги всіх зовнішніх факторів, які можуть впливати на його розв'язання або тлумачення. Це означає врахування не лише самого тексту правових норм, але і конкретних обставин випадку, соціокультурного контексту, історичних та політичних умов, а також цілей та цінностей, що лежать в основі правової системи.

Відтак, метод контекстуального аналізу, під час проведення юридичної аргументації, допомагає більш повно зрозуміти значення та наслідки застосування правових норм, а також забезпечує належні підстави для обґрунтованих правових позицій та рішень.

Враховуючи наведені положення, пропонується виділяти новий критерій класифікації юридичної аргументації, а саме – спосіб формування правової позиції по юридичній справі. На підставі зазначеного критерію слід виділяти наступні види юридичної аргументації: типову – аналіз фактичних обставин справи, їх юридична кваліфікація та формулювання кінцевої правової позиції; нетипову – із урахуванням висновків типової юридичної аргументації, використання загальних принципів права (справедливість, формально-правова рівність, свобода) та морально-етичних засад для забезпечення високого позитивного впливу на адресатів.

Ключові слова: контекстуальний аналіз, морально-етичні засади права, норма права, правозастосування, принципи права, юридична аргументація, юридична діяльність.

Solving the problem of applying a generalized or abstract legal norm to specific legal cases is often a difficult task and requires careful analysis of the circumstances of the case and interpretation of the norm itself. High-quality legal argumentation is of fundamental importance for obtaining a proper, justified and legally compliant result.

In jurisprudence, contextual analysis is concretized in the techniques of studying a legal issue or situation, taking into account all external factors that may influence its solution or interpretation. This means taking into account not only the text of the legal norms themselves, but also the specific circumstances of the case, the socio-cultural context, historical and political conditions, as well as the goals and values underlying the legal system.

Therefore, the method of contextual analysis, during the conduct of legal argumentation, helps to more fully understand the meaning and consequences of the application of legal norms, and also provides proper grounds for substantiated legal positions and decisions.

Taking into account the above provisions, it is proposed to single out a new criterion for the classification of legal argumentation, namely, the method of forming a legal position on a legal case. On the basis of the specified criterion, the following types of legal argumentation should be distinguished: typical – analysis of the actual circumstances of the case, their legal qualification and formulation of the final legal position; atypical – taking into account the conclusions of typical legal argumentation, the use of general principles of law (justice, formal-legal equality, freedom) and moral and ethical principles to ensure a high positive impact on the addressees.

Key words: contextual analysis, moral and ethical principles of law, rule of law, law enforcement, principles of law, legal argumentation, legal activity.

Актуальність. Питання теоретичного осмислення механізмів та інструментів досягнення найвищого рівня правового впливу, є тією площиною завдань, яка конструює вимоги перед науковцями та представниками практики, визначаючи орієнтири належного рівня юридичної аргументації.

Суспільство демократичних держав генерує нові алгоритми та технології досягнення бажаного результату. Це вже більше, ніж виконання приписів, це пошук моделей задоволення волевиявлення свободної особистості. Але волевиявлення, це не тільки про реалізацію наявних прав, це, у тому числі, й про виконання обов'язків та безумовно й про правову визначеність.

Принцип правової визначеності є одним з основних принципів правової системи і відіграє важливу роль у забезпеченні рівності перед законом та захисті прав та свобод громадян. Цей принцип передбачає, що права та норми права мають бути чіткими, доступними

та передбачуваними для всіх осіб, які підпадають під їх дію. Закони та інші правові норми повинні бути сформульованими зрозуміло та точно, щоб будь-яка особа могла зрозуміти свої права та обов'язки. Забезпечення правової визначеності допомагає зберегти довіру громадян до правової системи, забезпечує рівність перед законом та сприяє стабільності суспільства.

Мета статті. Визначити новітні критерії класифікації видів юридичної аргументації.

Основний матеріал. Вирішення проблеми застосування узагальненої або абстрактної правової норми до конкретних юридичних справ, часто є складним завданням і вимагає уважного аналізу обставин справи та інтерпретації самої норми. Фундаментальне значення для отримання належного, обґрунтованого та правовідповідного результату має якісна юридична аргументація.

На думку Ю. В. Кривицького, аргументація (*юридична – авт.*) є універсальною для всієї сфери права

логіко-методологічною процедурою пошуку та встановлення переконливих підстав шляхом розмірковування щодо юридично значущих подій, їхньої правової оцінки й ухвалення адекватних рішень [7, с. 36].

Цей процес починається з аналізу фактичних обставин юридичної справи, впорядкування й дослідження наявних та затребуваних додаткових доказів. Продовжується дослідженням самого тексту правової норми, яка підлягає застосуванню, визначення точного формулювання її ключових терміно-понять та їх значення. Не менш важливим є аналітично-порівняльний перегляд судової практики щодо аналогічних справ, консультації з фахівцями (експертами, науковцями тощо) які мають досвід у вирішенні подібних питань, бо така інформація може допомогти зрозуміти, як аналогічні норми були застосовані раніше.

Як зазначає Ю. В. Кривицький, аналіз цілісного підходу до юридичної аргументації наводить на думку, що вона не може ґрунтуватися як на механістичному застосуванні норми закону до конкретної ситуації, так і на необмеженій дискреції під час ухвалення правозастосовних рішень [10].

Враховуючи зазначене, вважаємо, що одним з ключових методологічних інструментів досягнення якісних результатів юридичної аргументації виступає метод контекстуального аналізу. Під час контекстуального аналізу конкретного випадку та формування правової позиції по юридичній справі, мають бути розглянуті всі обставини, включаючи ті положення, які не мають прямого відношення до фактичних обставин щодо конкретної справи, але пов'язані із забезпеченням найбільш ефективного впливу тих норм що підлягають застосуванню. Підставами такого «залучення» є загальні принципи права та морально-етичні засади.

У вказаному аспекті, Т. І. Дудаш підкреслює, що вивчення її (*юридичної аргументації – авт.*) природи може відбуватися на філософському, теоретичному, емпіричному й аналітичному рівнях. Філософський аспект спирається на концепцію раціональності й охоплює такі базові ідеї: аргументація має безспірну основу та досконале логічне підґрунтя; підґрунтям аргументації є те, що члени певної спільноти вважають раціональним; аргументація ґрунтується на систематичній перевірці прийнятності всіх кроків процесу аргументування [5, с. 87].

У юриспруденції контекстуальний аналіз конкретизується у технологіях вивчення правового питання або ситуацій з прийняттям до уваги всіх зовнішніх факторів, які можуть впливати на його розв'язання або тлумачення. Це означає врахування не лише самого тексту правових норм, але і конкретних обставин випадку, соціокультурного контексту, історичних та політичних умов, а також цілей та цінностей, що лежать в основі правової системи.

На думку М. Д. Савенко суть юридичної аргументації – навести переконливі правові аргументи, докази щодо правильності розв'язання спірного питання саме запропонованим шляхом, збагнути зміст певної норми, поширити її дію на конкретні відносини та розв'язати конкретну життєву ситуацію [13, с. 11].

Відтак, метод контекстуального аналізу, під час проведення юридичної аргументації, допомагає більш повно зрозуміти значення та наслідки застосування правових норм, а також забезпечує належні підстави для обґрунтованих правових позицій та рішень.

Отримана у результаті обробки зазначених аспектів інформація, хоча і не відноситься до класичної, «типової» моделі юридичної аргументації, але є необхідною для проведення всебічного обґрунтування, бо, в тому числі, відповідає на питання не тільки «Як», але й «Навіщо», здійснюється правовий вплив.

Разом із цим, розуміння соціальних факторів, таких як культура практики, економічні умови, психологічні аспекти тощо, які можуть впливати на сприйняття

та застосування права, дозволяють встановити загальні критерії правового впливу. Вивчення історичних умов, що сприяли, як прийняттю й еволюції правових норм так і вчиненню фактичних дій суб'єктом, дозволяють отримати краще розуміння їх поточного значення та оптимальних шляхів застосування. Аналіз політичних умов та реакцій владних структур, які можуть впливати на вирішення правових питань, надають плідні засади для розуміння позиції держави щодо справ близьких, аналогічних або тотожних тій, яка підлягає розгляду. Окреме місце у зазначених процесах займають аксіологічні та морально-етичні складові. Розгляд того, які цілі та цінності визначають правову систему та її розвиток, і як вони можуть впливати на конкретні рішення, є невід'ємним компонентом сучасної юридичної аргументації.

Розмірковуючи про неюридичні інструменти забезпечення якісної юридичної діяльності, Д. Г. Манько обґрунтовує, що в рамках наукових розробок використання нетрадиційних інструментів забезпечення здійснення якісної юридичної діяльності, доцільно виділяти естетично-творчий метод в юриспруденції як частину методологічного ряду креативного підходу.

Естетично-творчий метод це – поєднання раціонального та ірраціонального, ціннісно-чуттєвого пізнання, в процесі вирішення конкретної юридичної справи.

Естетично-творчий метод складається з естетичної та творчої компоненти. Естетична складова містить: мистецьке мислення – поєднання раціонального (усвідомлюваного) та ірраціонального (емоційного); ціннісно-чуттєве пізнання світу; пробудження уяви, фантазії, інтуїції, емоцій.

Творча компонента містить: творче мислення – асоціативне та абстрактне моделювання; кристалізація суб'єктивного погляду на механізм досягнення результату; акт безпосереднього творіння [8, с. 19].

Зазначені, по суті неюридичні компоненти, вбачаються необхідними складовими отримання не просто «суто формального» результату, але такого який би відповідав вихідним засадам та цілям правового впливу.

З цього приводу, М. І. Козюбра зазначає, що під впливом інтенсивних правоінтеграційних процесів, які вже відносно давно відбуваються в Європі, відбувається зближення засобів і способів юридичної аргументації, тому сьогодні обидві правові сім'ї орієнтуються на змішані дедуктивно-індуктивні способи побудови аргументації. Це зумовлено тим, що надмірна орієнтація суду на реальність, яка не узгоджується з поточними ідеалами та цінностями суспільства, виразником яких є загальні принципи права, та від правових норм, спроста породити беззаконня та свавілля [6, с. 274].

Слід пам'ятати, що правовий вплив має декілька цілей та функцій, які спрямовані на створення та забезпечення ефективного, справедливого та стабільного рівня правопорядку. Правовий вплив допомагає встановити загальноприйняті правила та норми, які регулюють поведінку громадян та урядових структур. Це сприяє уникненню хаосу та конфліктів у суспільстві, забезпечує захист прав та свобод індивідів, створює можливість жити гідно, відчуваючи себе правозначущим членом демократичного суспільства.

Слід погодитися із С. Д. Гусаревичем, що юридична діяльність спрямована на організацію діяльності інших суб'єктів права. Відомо, що право по відношенню до всіх його суб'єктів здійснює формально однаковий вплив, що зумовлюється формальною рівністю суб'єктів права перед силою правових приписів. Однак незважаючи на це, виокремлюється спеціальна група суб'єктів, які крім виконання своїх статусних обов'язків мають визначати правове положення інших осіб, слідувати за якістю здійснення ними правових норм, допомагати їм у реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, створюючи належні умови для забезпечення високого рівня ефективності реалізації правових норм. Своєю діяльністю юристи

сприяють підготовці законів і підзаконних актів, якими регламентується життєдіяльність суспільства. На підставі правових актів фізичні та юридичні особи звертаються до юристів за допомогою у вирішенні конкретних життєвих ситуацій. Видання правозастосовного акта регулятивного або охоронного змісту є одним із яскравих прикладів організаційно-правового впливу [3, с. 39].

По суті, правовий вплив є інструментом для забезпечення справедливості в суспільстві. Він допомагає вирішувати конфлікти, регулюючи відносини між різними сторонами на основі законів та принципів справедливості, в тому числі з метою забезпечення громадської безпеки та запобігання злочинам і порушенням громадського порядку. Виконання зазначених умов створює стабільні підстави для економічного та політичного розвитку суспільства, сприяють формуванню правової системи, яка базується на відцентрованих до прав і свобод людини демократичних цінностях та пріоритетах.

Як слушно зазначає Д. Г. Манько, кожна дія суб'єкта правотворення має бути зрозумілою адресатам правового впливу. Правовий акт, незалежно від форми його виразу, має чітко моделювати порядок діянь суб'єкта. Але створення зазначеної моделі повинно відповідати певним правилам і технологіям та проводитися у відповідності до визначених процедур [9, с. 4].

Для отримання фактичного підтвердження доцільності застосування нетипових підходів до проведення юридичної аргументації, слід звернутися до реальної судової практики.

Так у пункті 3.25 мотивувальної частини Постанови Малиновського районного суду м. Одеси по справі № 521/5066/23, суддя Гарський О. В. слушно зазначив, що «ми не можемо визначити будь-яке покарання без власне особистих переконань та думок, які притаманні виключно конкретній людині. Якщо б призначення покарання було б механічною справою то можливо б законодавці більшості демократичних країн віддали б це питання в руки комп'ютеру або наприклад штучному інтелекту. Але будь-яке покарання справа дуже індивідуальна, яка вимагає не тільки знання законів але й розуму і совісті. Оцінка дій людей, іноді не може бути здійснена без розумного милосердя. Власне саме про це казав вчений юрист криміналіст, польського походження ОСОБА_6 : «Правосуддя справа стільки ж розуму, скільки і совісті, і навіть, може бути, більше совісті, ніж розуму». Покарання про яке ми кажемо, стосується людини, яка не є богом щоб не помилятися. Вона на то і людина, щоб помилятися але при цьому такі помилки не повинні шкодити іншій людині та по-друге, враховуючи минулий досвід людина повинна прагнути до вдосконалення, щоб не допускати аналогічні помилки в майбутньому» [12].

Не менш цікавим, та таким, що відповідає сутності застосування контекстуального методу у юриспруденції, є аргументація викладена у пункті 4.4 мотивувальної частини Вироку Малиновського районного суду м. Одеси по справі № 1кп/521/469/24, в якій головуючий суддя, розмірковуючи про природу правопорушень підкреслює, що «будь-яке порушення суспільних відносин є завжди руйнація не тільки суспільних відносин але й особливих приватних відносин між людьми, які встановлюються задля безпеки всіх і кожного окремо. Не можна порушивши такі правила, вважати, що це пройде без наслідків. «...Правління не має іншої мети, крім збереження власності...», «...оскільки всі люди рівні та незалежні, жоден з них не повинен завдавати шкоди життю, здоров'ю, свободі чи власності іншого» [4]. Відповідно дії обвинуваченої мають занадто шкідливі наслідки для відносин приватної власності загалом у суспільстві. Однак саме завдяки судовому процесу, можливо не тільки відновити порушене право але й забезпечити на майбутнє охорону цих важливих для суспільства відносин власності [1].

Важливим для теоретичного осмислення є юридична аргументація яка міститься у пунктах 4.27, 4.28 мотивувальної частини Вироку Малиновського районного суду м. Одеси по справі № № 1кп/521/765/24, в якій головуючий суддя, порівнює «бажану та належну» поведінку.

Зокрема, у тексті зазначеного Вироку підкреслюється, що, «насправді необхідно зазначити, що порядна і совісна людина незалежно від національності ніколи не буде хизуватись і тим більше прикриватись за свої вчинки своїми найсильнішими і найяскравішими якостями характеру і темпераменту, які допомогли йому у найскрутніший момент життя встояти і не піддатись малодушності та боягузтву. Війна, у всі часи, розкриває і показує всі риси людини, які при іншій звичайній обстановці ми б ніколи не знали один про одного. Нажаль про долю багатьох героїв України ми ніколи не дізнаємось, так само і об'єктивно не пізнаємо весь відчай і тугу яку справді відчувають захисники України перебуваючи безпосередньо у зоні бойових дій. Однак ми можемо точно стверджувати, що совісна людина, пронизана моральними якостями, яка має класичні чесноти такі як мужність, поміркованість, мудрість та справедливість, які допомагають або щонайменше сприяють здоровій розсудливості і роздумам, ніколи не дозволить собі випинати свій героїзм та досягнення, прикриваючи власні помилки. На моє переконання ОСОБА_3 , якщо і справді захищав Україну (що насправді не доведено поза розумним сумнівом) і був відданим патріотом то в подальшому проявив неймовірну малодушність і зухвалість, вчинивши дії, які не тільки не прикрашають будь-яку людину але й показують її ницість, що проявилась у нападі на осіб похилого віку, які не здатні себе захистити. Поряд з нападом він допустив викрадення їх майна. Захист держави і жертвовність Україні, не надає права на подальше свавілля по відношенню до громадян, яких так само суб'єктивно хтось визначає зрадниками і колаборантами. Навіть якщо такі факти виявляються свідомими громадянами, ми не маємо права вчиняти суд Лінча, бо в такому випадку, наслідками дуже швидко може стати анархія та беззладдя, що має дуже стародавнє коріння і на латині означає – «війна всіх проти всіх». Це теж саме, що «природний стан» за ОСОБА_29 : «...поки люди живуть без спільної влади, що тримає всіх їх у страху, вони перебувають у тому стані, який називається війною, і саме у стані війни всіх проти всіх» [14, с. 95]. Саме при такому стані речей ми будемо жити, коли кожний буде вважати себе і суддею і катом і вирішувачем долі людей» [2].

Поряд із цим, на окрему увагу заслуговує правова позиція, яка була аргументована у Вироку Малиновського районного суду м. Одеси, у відповідності до якого, суддя Олександр Гарський встановив вину двох молодиків у крадіжці техніки з автівок і засудив кожного до одного року позбавлення волі умовно. Також суд зобов'язав обох прочитати твори Марка Твена, Джека Лондона та Тараса Шевченка [11].

Висновки. Аналіз зазначених судових справ та теоретичних розробок має не тільки практичне але й суто наукове значення. Складається цілісне розуміння формування нового підходу до юридичної аргументації, де врахуванню підлягають не тільки юридичні, але й інші, в тому числі, морально-етичні, підстави.

Враховуючи наведені положення, пропонується виділяти новий критерій класифікації юридичної аргументації, а саме – спосіб формування правової позиції по юридичній справі. На підставі зазначеного критерію слід виділяти наступні види юридичної аргументації: типову – аналіз фактичних обставин справи, їх юридична кваліфікація та формулювання кінцевої правової позиції; нетипову – із урахуванням висновків типової юридичної аргументації, використання загальних принципів права (справедливість, формально-правова рівність, свобода) та морально-етичних засад для забезпечення високого позитивного впливу на адресатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси по справі № 1кп/521/469/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117836059>
2. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси по справі № № 1кп/521/765/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118028789>
3. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності): навч. посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.
4. Джон Лок, «Два трактати про правління» 1690 р., Книга друга, Глава VII «Про політичне і громадянське суспільство» п. 94; Інститут філософії, Твори у трьох томах, Том 3, Видавництво «Думка» 1988 р. С. 316.
5. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. № 4. С. 86–96.
6. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
7. Кривицький Ю. В. Юридична аргументація: доктринальне розуміння та методологічний потенціал. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 2 (18). С. 36–45.
8. Манько Д. Г. Естетично-творчий метод в юриспруденції. Чорноморські наукові студії : IX Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції, 12 травня 2023 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 19–21.
9. Манько Д. Г. Юридичні технології та алгоритми формалізації права у вимірі юридичної діяльності : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 280 с.
10. Мультимедійний навчальний посібник «Правозастосування» : підручник / Кривицький Ю. В. та ін. URL: <https://arm.naiiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec4.html>
11. Одеський суд зобов'язав двох кradіїв читати Марка Твена і Шевченка. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3338879-sud-priznasciv-dvov-zlodiam-umovne-pokaranna-i-zobovazav-citati-klasiku.html>
12. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси по справі № 521/5066/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113883593>
13. Савенко М. Д. Юридична аргументація в конституційному судовому процесі: методологічний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. Т. 129. С. 11–16.
14. Томас Гоббс. Твори у двох томах. Видавництво «Думка». Том 2 «Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної». Глава XIII. 735 с.